

AL DENTE 2016 – ODYSSEUS, MISDADIGER LESBRIEF

Toneelgroep Al Dente speelt:

Odysseus, Misdadiger

Inhoud

- Toneelgroep Al Dente
- 1. Theater
 - Opdracht 1**
- 2. Achtergronden
 - 2.1 De Odyssee
 - 2.2 Korte samenvatting Odyssee
 - 2.3 Odysseus' route
- 3. *Odysseus, Misdadiger*
 - 3.1. Christoph Ransmayr
 - 3.2. *De laatste wereld*
 - 3.3. Samenvatting
 - 3.4. Enkele fragmenten
 - Opdracht 2**
 - 3.5. De voorstelling: vorm
 - 3.6. De voorstelling: inhoud
- 4. *Odysseus, Misdadiger*: voorbereiding
- 5. *Odysseus, Misdadiger*: verwerking

Voorstellingen

voormalig Natuurhistorisch Museum
Raamsteeg 2, Leiden

Data

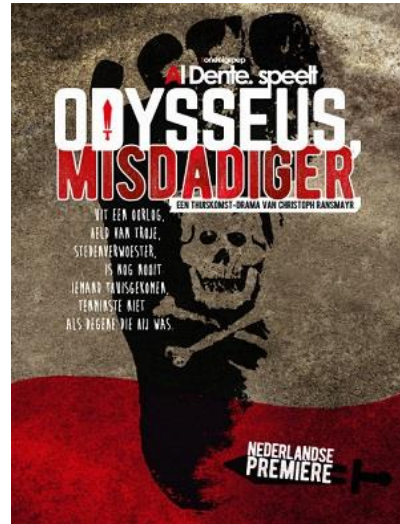
20.30 uur / zo 15.00 uur

- vr 28 okt *try-out*
- za 29 okt *première*
- vr 4 nov
- za 5 nov
- zo 6 nov
- do 10 nov *scholen (20.00 uur)*
- vr 11 nov
- za 12 nov
- zo 13 nov
- wo 16 nov
- do 17 nov
- vr 18 nov
- za 19 nov

Reserveren www.aldente.nl
of 06-84864364

Vertaling, bewerking en regie

- Jos Nijhof

Spel

- Jasper Groos - *Odysseus*
- Hannah Groos - *Athene / Eurykleia*
- Luke van Dongen - *Telemachos*
- Maike Roovers - *Penelope*
- Lieuwe van der Weij - *Melanthos / Amphinomos*
- Bram Wildeman - *Eumaios / Antinoos*
- Bart Verschoor - *Philotios / Eurymachos*
- Martijn van der Linde - *Koorleider*
- Rienke Cunes - *Eerste Koorlid*
- Fiep Nijhof - *Tweede Koorlid*

TONEELGROEP AL DENTE

Toneelgroep Al Dente is in 1993 opgericht en heeft in het verleden een aantal toneelklassiekers gespeeld (*Hamlet, Alkestis, Faëton*) naast minder bekende teksten en eigen bewerkingen van romans en verhalen (*De zondagswandeling, Circus Mrozek, Dwaallicht*). Kenmerkend voor Al Dente is de directe, confronterende manier van acteren, waarbij de acteurs zich niet verstoppen achter hun personage, en waarbij het proces - theater maken - zichtbaar blijft in het product - de voorstelling. 'Probeer het niet te zijn, probeer het te spelen' is dan ook het motto van regisseur Jos Nijhof. Al Dente is de vaste bespeler van het kleine theater De Ware Liefde aan de Kagerstraat 1 te Leiden (Visser 't Hooft Lyceum). Daarnaast speelde Al Dente de laatste jaren regelmatig voorstellingen in De Waag en in Scheltema in Leiden. In 2013 speelde de groep *De Kersentuin* van Anton Tsjechov in het voormalige Weeshuis in Leiden en in 2014 *Mariken van Nieumeghen* in het Leidse Volkshuis.

1. THEATER

Waarschijnlijk hebben jullie allemaal weleens een toneelvoorstelling bezocht. Omdat toneelspelen een bezigheid is van mensen die in levenden lijve voor je staan, stelt toneel niet alleen eisen aan de acteurs, maar ook aan de toeschouwers.

Ga maar na: voor een acteur op een filmdoek maakt het niet uit of jij in de zaal zit te lachen, zit stil te zijn of lawaai te maken. Hij hoort het niet wanneer je mobiel afgaat of wanneer je een zak chips zit leeg te eten. Maar voor een toneelacteur is dat natuurlijk heel anders...

- Hoe ervaart een toneelacteur de aanwezigheid van mensen in de zaal, denk je?
- Misschien spreek je wel uit ervaring! Heb je zelf weleens toneel gespeeld? Bijvoorbeeld in de musical van groep 8 op de basisschool, bij een kinder- of jeugdtheaterclub, bij feestjes in de familie?
- Zo ja, wat herinner je je daarvan? Bijvoorbeeld van de voorbereidingen, van de zenuwen tijdens de voorstelling, van de reacties achteraf?
- Als een toneelspeler zegt: 'Ik ben de keizer van China', is hij dat dan ook echt? Natuurlijk niet! 'Toneelspelen is liegen' zegt men wel eens: kun je begrijpen wat daarmee bedoeld wordt?
- Heb je wel eens een toneelstuk gezien in bijvoorbeeld het dorpshuis, de Leidse Schouwburg of een ander theater(tje)? Bijvoorbeeld een kinder- of jeugdvoorstelling of een voorstelling waar familieleden of bekenden in meespeelden? Wat vond je van die ervaring?

THEATER

2. ACHTERGRONDEN

2.1. De Odyssee

Odysseus, Misdadiger is gebaseerd op de avonturen van de beroemde Griekse held Odysseus, de bedenker van de list met het paard van Troje. Die avonturen zijn te lezen in de *Odyssee*, een geheel op rijm geschreven epos van de Griekse dichter Homeros, die waarschijnlijk rond 800 voor Christus leefde. Een epos is een uitvoerige beschrijving van belangrijke gebeurtenissen waarin meestal een machtige held de hoofdfiguur is: een ander woord voor epos is dan ook *heldendicht*. De *Odyssee* gaat grotendeels over de zwerftocht van Odysseus na afloop van de Trojaanse Oorlog en over zijn thuiskomst op het eiland Ithaka. Precies gezegd: in de *Ilias*, waarschijnlijk ook geschreven door Homeros, gaat het over het tiende en tevens laatste jaar van de Trojaanse Oorlog, in de *Odyssee* gaat het over de laatste 41 dagen van de eveneens tien jaren durende omzwervingen van Odysseus na die oorlog.

Die lange thuisreis van Odysseus was een straf: een gevolg van de haat die hij over zich had afgeroepen van de god Poseidon. De godin Athene bleef hem echter steunen en stelde alles in het werk om hem een behouden thuiskomst te bezorgen.

2.2. Korte samenvatting Odyssee

De *Odyssee* vangt aan op de berg Olympos, het verblijf van de beroemdste Griekse goden. Daar vraagt Athene aan haar vader, de oppergod Zeus, of er eindelijk een einde mag komen aan de zwerftocht van Odysseus. Deze verblijft dan al enkele jaren onvrijwillig bij de zeenimf Kalypso. Zeus stemt toe en de goddelijke boodschapper Hermes wordt naar Kalypso gestuurd. Athena zelf vertrekt naar Ithaka, waar ze Odysseus' zoon Telemachos aanspoort om een reis te maken met het doel meer over het lot van zijn vader te weten te komen.

Tijdens dit bezoek worden we op de hoogte gesteld van de situatie op Ithaka. Odysseus' paleis wordt overspoeld door de zogenaamde vrijers: mannen uit de adelstand die hopen dat Odysseus nooit meer terug zal keren en die dingen naar de hand van diens vrouw Penelope. De vrijers gedragen zich brutaal en doen zich onophoudelijk tegoed aan de grote voorraden wijn en voedsel uit de kelders van het koninklijk paleis.

De reis die Telemachos maakt, brengt

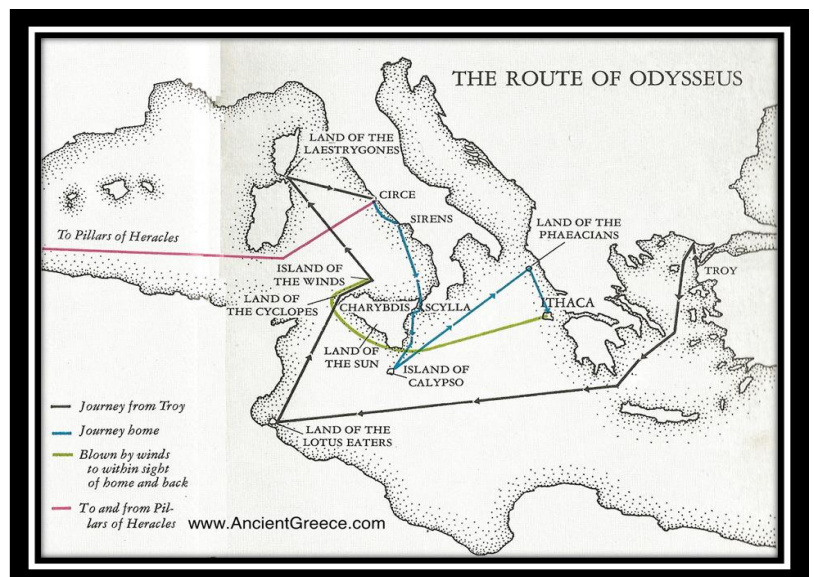
hem bij de oude vrienden van zijn vader. Door deze bezoeken krijgt Telemachos (en via Telemachos dus ook de lezer) inzicht in het karakter van Odysseus en zijn daden tijdens de Trojaanse Oorlog.

Pas in het vijfde deel van de *Odyssee* verschijnt Odysseus zelf. Na zijn vertrek bij Kalypso belandt hij voor de tweede keer in een storm die Poseidon op hem afstuurt. Hij spoelt meer dood dan levend aan op Scheria, het eiland van de Faiaken. Daar wordt hij ontvangen door koning Alkinoos. In de vorm van een lange flashback vertelt Odysseus aan het hof van deze koning over zijn avonturen na het vertrek uit Troje: onder meer over de vloek van Poseidon die hij zich op de hals haalde door diens zoon, de *cycloop* (eenogige reus) Polyfemos blind te maken, en over Kirke, een tovenares die de mannen van Odysseus in varkens veranderde en verliefd op hem werd. Uiteindelijk komt Odysseus terug op Ithaka, waar een paar dagen later ook zijn zoon Telemachos terugkeert. Vader en zoon ontmoeten elkaar in de hut van de vakenshoeder Eumaios en samen weten ze de vrijers te overwinnen en te vermoorden. Na een scheiding van twintig jaar zijn Odysseus en Penelope herenigd.

2.3. Odysseus' route

Hieronder zie je een kaartje van de route die Odysseus gevaren zou kunnen hebben na zijn vertrek uit Troje. Realiseer je dat het vrijwel allemaal op fantasie berust. Een Nederlandse econoom heeft zelfs proberen aan te tonen dat de stad Troje in Engeland lag en niet in het huidige Turkije, en dat een deel van de avonturen zich op Nederlands grondgebied afspeelt! Zie:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Waar_eens_Troje_lag

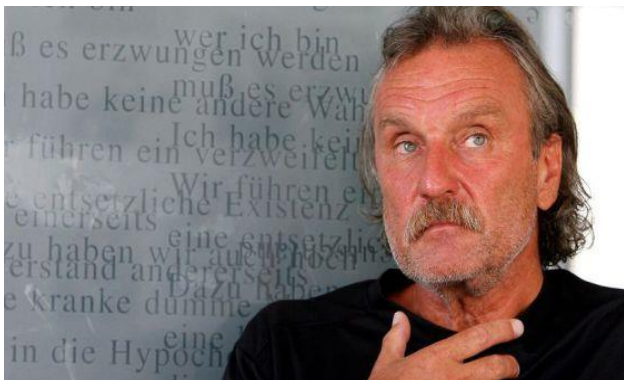

3. ODYSSEUS, MISDADIGER

3.1. Christoph Ransmayr

De Oostenrijkse schrijver Christoph Ransmayr werd in 1954 in het dorpje Roitham geboren. Hij studeerde filosofie en etnologie in Wenen, waarna hij als cultuurverslaggever en schrijver werkte voor verschillende tijdschriften en kranten. Vanaf begin jaren tachtig werkt hij aan zijn oeuvre, dat in meer dan dertig talen wordt uitgegeven, en waarvoor hij verschillende prijzen ontving.

Na de verschijning van zijn roman *De laatste wereld* in 1988 ondernam hij vele reizen, onder meer naar Azië en Noord- en Zuid-Amerika. In zijn boeken komt zijn reislust sterk naar voren. Ransmayr schreef *Odysseus, Verbrecher*; *Schauspiel einer Heimkehr* in 2010. Het is het tweede toneelstuk van zijn hand en het werd voor het eerst opgevoerd in de Duitse stad Dortmund in het kader van Ruhrgebied Culturele hoofdstad van Europa 2010.

3.2. De laatste wereld

Kenmerkend voor het werk van Ransmayr is de verbinding van historische feiten met fictie. Op een zeer speciale manier legt hij een verband tussen gebeurtenissen uit het verleden en de situatie in het heden.

In *De laatste wereld* is dat goed te zien. Het boek speelt zich af in de plaats Tomi aan de Zwarte Zee, waarheen Keizer Augustus de beroemde Romeinse dichter Ovidius (43 v.Chr.-18 n.Chr.) verbande.

De gefrustreerde Ovidius vertrekt na het verbranden van de *Metamorphosen*, zijn laatste boek, en keert nooit terug. Zijn vriend Cotta reist hem achterna. In een mengeling van documentatie en fictie worden zijn benauwende ervaringen in deze uithoek van de aarde beschreven. Geen gemakkelijk boek, en voor wie het wil lezen is een zekere bekendheid met de klassieke mythologie een vereiste.

Wikipedia over Christoph Ransmayr:
https://en.wikipedia.org/wiki/Christoph_Ransmayr

3.3. Samenvatting

Eerste scène: Welkom in Ithaka

Als Odysseus na twintig jaar - tien jaar oorlog rond Troje en tien jaar terugreis - aanspoelt op het strand van Ithaka, herkent hij zijn land niet meer. Er ligt sneeuw op de bergen en er zijn smeulende afvalhopen. Ook de 'strandloopster' Athene, de eerste mens die Odysseus ontmoet, beantwoordt niet aan zijn beeld van een 'kind van Ithaka'. Op haar stuk van het strand, de Zwijnenbaai, maakt zij aanspraak op alles wat daar vanuit zee aanspoelt. Wie haar dwarszit, overmeestert ze met wapengeweld. Ze herkent Odysseus al snel. In plaats van hem te begroeten als de teruggekeerde koning, maakt ze hem verwijten over zijn oorlogsmisdaden en over het feit dat hij zijn land en zijn familie in de steek heeft gelaten. Tot slot stelt ze met één zin vast wat in het verdere verloop van de gebeurtenissen alleen maar bevestigd wordt: "Uit een oorlog, held van Troje, stedenverwoester, is nog nooit iemand thuisgekomen, tenminste niet als degene die hij was."

Tweede scène: Veldslag

Op hun nachtelijke kampplek spelen drie herders - Eumaios, varkenshoeder, Philotios, runderhoeder en Melanthos, geitenhoeder - om een worstenkrans. Het kaartspel heet Veldslag en de winnaar is degene van wie de kaarten de meeste oorlogsslachtoffers tellen. Na afloop bespreken ze de situatie op Ithaka: tijdens Odysseus' afwezigheid hebben zogenaamde Hervormers de macht naar zich toegetrokken. Bovendien maken ze, met de Grote Hervormer Antinoos voorop, Odysseus' echtgenote Penelope het hof, met de bedoeling om aan haar zijde de macht over heel Ithaka te verwerven.

Derde scène: Slapers, strijders, onderdanen
Odysseus komt aan bij het kamp van de herders. Zij grijpen hem vast en overmeesteren hem, maar als ze de tatoeage op zijn voetzolen zien - het doodshoofd, symbool van de koningen van Ithaka - weten ze dat hun meester is teruggekeerd. Ze vallen voor hem op hun knieën en informeren hem over de situatie op Ithaka, waar de constante dreiging heerst van een burgeroorlog.

Vierde scène: Spookverschijningen bij dageraad

Als Odysseus wakker wordt, staat een 'koor van kreupelen en gevallen' om hem heen. Hij herkent in de groep zowel de gesneuvelde kameraden als de slachtoffers die hij onder de vijanden heeft gemaakt. Ze verbazen zich over zijn onnozelheid en openen hem de ogen voor

de misstanden in zijn land: ze laten hem zien hoe het landschap kapot is gemaakt en hoe de bevolking tot de bedelstaf veroordeeld is. In het daaropvolgende gesprek met de herders ontdekt Odysseus dat zij dit koor niet kunnen zien: het zijn de spoken in zijn eigen hoofd, hoewel hun boodschap bepaald geen droom is. De verarmde bevolking, de verwaarloosde akkers, de overwoekerde weiden en tuinen, de droge rivieren: "Dat is Ithaka."

Vijfde scène: Vader en zoon

Voor het eerst na twintig jaar ontmoet Odysseus zijn zoon. Hij heeft Telemachos verlaten toen die nog een baby was, intussen is zijn zoon een jonge volwassene geworden. Ze praten over Penelope en over de zware weg die Odysseus sinds de oorlog heeft moeten afleggen. Nog altijd wordt Odysseus begeleid door het koor van oorlogsslachtoffers. Telemachos, die hen niet kan zien, stelt vast dat zijn vader net zo in zichzelf praat als zijn moeder soms doet. Odysseus vertelt Telemachos wat hij van plan is: hij zal zich in vermomming melden aan het hof om het schurkachtige gedrag van de Hervormers te ontmaskeren. De herders zullen zich intussen van wapens voorzien: "Er zal geen schot vallen. Mijn terugkeer zal een feest zijn. Een feest voor iedereen, Telemachos. Geloof me, jongen. Een feest."

Zesde scène: Zie, hij komt

De Hervormers Antinoos, Eurymachos en Amphinomos maken in de voormalige pronkzaal van het koninklijk paleis plannen voor de bouw van een ontziltingsinstallatie. Dan komt de oude voedster, de dwaze Eurykleia binnen: zij beweert dat Odysseus eindelijk teruggekeerd is. De Hervormers geloven haar niet, maar besluiten toch de nieuw aangekomene te ontvangen, vooral om zich vrolijk over hem te kunnen maken. Als Odysseus, vermomd als bedelaar, het kantoor betreedt, herkennen zij hem inderdaad niet, en ze bespotten hem en noemen hem een lompenkoning. Eerst vinden er woordenwisselingen plaats, later wordt er gevochten. Penelope komt binnen en maakt een eind aan de chaos. Ze beveelt de Hervormers het kantoor te verlaten en haar alleen te laten met de bedelaar.

Zevende scène: Alleen met hem, alleen met haar

Penelope heeft Odysseus op de beeldschermen in het kantoor van de hervormers herkend. Ze verwijt hem dat hij zijn gezin in de steek heeft gelaten en dat hij, in plaats van iets van zich te laten horen en zo snel mogelijk naar

huis te komen, zijn tijd liever bij andere vrouwen heeft doorgebracht. Odysseus verdedigt zich en zegt dat hij nu definitief is teruggekomen, maar Penelope werpt hem voor de voeten dat de man die zij ooit liefhad in de oorlog is achtergebleven. Hun woordenstrijd wordt onderbroken door Telemachos die over de onrust buiten bericht: het volk heeft gehoord dat Odysseus terug is en wil hem zien, terwijl de Hervormers proberen de menigte tot bedaren te brengen. Odysseus besluit samen met zijn zoon, tegen Penelope's wil, op te trekken tegen de Hervormers en hun kliek.

Achtste scène: Bloed

De strijd is gestreden, de Hervormers zijn dood. Odysseus is ervan overtuigd dat hij gedaan heeft wat hij moest doen. Telemachos heeft meegevochten en de Hervormers Antinoos en Eurymachos gedood. Het gevolg is, dat ook hij bestookt wordt door het koor van kreupelen en gevallenen, waartoe nu ook de dode Hervormers behoren. Penelope is volledig ontzet en verwijt Odysseus dat hij zijn zoon het ergste heeft aangedaan wat een vader zijn zoon kan aandoen: hij heeft een moordenaar van hem gemaakt, een misdadiger. Ze herinnert Odysseus aan een poppenspel dat ooit op een verjaardag van Telemachos aan het hof werd opgevoerd. De held daarin moest zich na een lange dwaaltocht op zee opnieuw inschepen om op een dag werkelijk thuis te komen in plaats van bij toeval te stranden in zijn vaderland. Hij moest zijn roeispaan meenemen en zoeken naar een land waar dat voorwerp niet als roeispaan herkend zou worden. Op dezelfde manier moet Odysseus nu de wapens meenemen naar een land waar die voorwerpen niet als wapens worden herkend, maar bijvoorbeeld als landbouwgereedschap. "En pas vanuit een land waar zulke dwazen wonen mag ik dan eindelijk naar huis komen?" vraagt Odysseus. Waarop Penelope antwoordt: "Een land van dwazen? Ach, Odysseus... Een paradijs." En dan vertrekt Odysseus, gebukt onder alle wapens die hij met zich mee moet sjouwen.

Odysseus, Verbrecher; Salzburg 2015

3.4. Enkele fragmenten

Hieronder een fragment (*Eerste scène*) uit de bewerking van Al Dente. Odysseus verstopt de door hem in de oorlog buitgemaakte spullen, terwijl Athene voor het eerst de naam Penelope noemt.

ODYSSEUS Penelope.. Penelope... Wat weet jij van Penelope? Hoe is het met mijn vrouw? En met mijn zoon?

ATHENE Penelope? Is dat haar echte naam? In de roddelrubrieken heet ze alleen maar Pelo. Toch mooi van je dat je aan haar denkt terwijl je intussen je buit verstopt.

ODYSSEUS Pelo? Pelo! Dat is mijn vrouw niet.

ATHENE Jawel, Pelo de vrouw van de stedenverwoester, zo noemt men haar... Pelo, de trouwe gemalin van de held van Troje. Aan haar zijde duikt nu eens de ene, dan weer de andere beschermheer op. Een première hier, een liefdadigheidsbijeenkomst daar, vernissages, finissages, de hele rataplan.

ODYSSEUS Penelope. Telemachos. Mijn vrouw. Mijn zoon. Ik heb over ze gedroomd daarginds, iedere nacht en iedere dag, in de troep van Troje, in mufte tenten en stinkende bunkers, aan de reling van m'n schip.

ATHENE Onwaarschijnlijk veel gedroom voor iemand die eerst zijn buit in veiligheid brengt voordat-ie aan z'n geliefden begint te denken. Maar misschien droom je nog steeds. Per slot van rekening is menige thuiskomer pas op de drempel van zijn huis wakker geworden.

ODYSSEUS Wat was je naam ook weer? Athene? Wie heeft jou zo harteloos gemaakt, Athene?

ATHENE Ik ben een kind van dit land en niet hartelozener dan tijden als deze, waarin men zogenaamde helden als jou nodig heeft. *wijst op de bergplaats* Aan het werk! haalt het deksel van een kist En let op: deze kist hier laten, versta je me? Vuurwapens, bajonetten, patronengordels, goed spul. Ingeklaarde goederen, rechtmatig toebehorend aan juffrouw Athene, kind van Ithaka.

In het volgende fragment (*Vierde scène*) wijzen de herders Odysseus op de veranderde omstandigheden op Ithaka. Het land dat Odysseus twintig jaar geleden heeft verlaten, is allang niet meer het land waarnaar hij nu terug is gekeerd.

PHILOTIOS Het zijn andere tijden, heer. In Ithaka hebben jonge kinderen het vuur op hun leraren geopend, op hun leraren... geschoten. De wapens stelen ze uit het arsenaal van hun vaders, die zich op hun beurt willen verdedigen tegen dieven en strandlopers. En wie zich een wapen kan veroorloven, die vindt altijd wel een reden om er gebruik van te maken.

ODYSSEUS Schietende kinderen?

PHILOTIOS Ze doen wat de wereld hun voordoet.

ODYSSEUS En dat moet mijn land zijn?

EUMAIOS Dat is Ithaka anno nu.

ODYSSEUS En jullie, jullie hebben alleen je herdersstaf? *wijst op de munitiekisten* En wat er in deze kisten hier zat, dat waren zeker allen confetti en papierslingers, munitie voor feestgedruis en carnavalsoptochten?

EUMAIOS Die kist komt van de schietbaan boven op de berg, bij uw paleis. Hij was leeg. We hebben 'm meegenomen. Daar bewaren we onze vuurtangen en braadspiesen in.

ODYSSEUS *pakt een paar speelkaarten van de kist en leest* Guernica - 1.700, Akra - 3.000, El Alamein - 12.000. Wat betekent dat?

MELANTHOS Dat is een spel, Veldslag. Dat zijn veldslagen, voor elke dode één punt. U hebt daar geen beste kaarten in uw hand.

ODYSSEUS vol ongeloof, dan woedend Jullie spelen met lijken? Met gevallenen?

PHILOTIOS Kaarten, alleen maar kaarten, het zijn maar kaarten. Veldslag, heer, iedereen in Ithaka speelt het. Het is op het moment ontzettend populair.

ODYSSEUS Ontzettend populair! Zijn jullie krankzinnig geworden? Is mijn land volslagen krankzinnig geworden? Heeft iemand van jullie ooit de onverdraaglijke stank in z'n neus gehad die na een veldslag boven de loopgraven en de kratertrechters hangt? Heeft iemand van jullie ooit de zwermen zwarte vliegen van zich af moeten slaan die opstijgen uit de opengebarsten lichamen? Heeft iemand, stelletje idioten, heeft iemand van jullie ooit die ene klootzak gezien die daags na de slag langs de rottende lichamen trekt, een beringde vinger afknijpt met een tang, een paar benen afhakt vanwege de leren laarzen en die de buit in een mand gooit en verder trekt op zoek naar meer van dat fraais?

In het volgende fragment (*Vijfde scène*) probeert Odysseus aan zijn zoon duidelijk te maken hoe de oorlog voor hem geweest is. De vraag is: heeft hij het vooral over zichzelf of over 'anderen'?

TELEMACHOS Vader.

ODYSSEUS Hm.

TELEMACHOS Waarom ben je nu pas terug? Je hebt langer over de terugweg gedaan dan alle andere soldaten.

ODYSSEUS Misschien was ik dieper in de duisternis van de oorlog dan al die anderen. De weg terug uit de strijd, uit de ellende en nachtmerries van de dood, terug in een vrede die al bijna niet meer mogelijk leek, dat is de langste weg die een mens kan gaan. Een weg door een labyrint. Wie naar huis komt, moet onderweg de monsters kwijt zien te raken tegen wie hij gestreden heeft of met wie hij - want hijzelf is ook zo'n monster - zij aan zij gestreden heeft. Hij moet zich ontdoen van de in bloed gedrenkte slachtoffers die als spookverschijningen de oorlog overleefd hebben en die hem blijven achtervolgen. En uiteindelijk moet-ie de gruwelbeesten in z'n binnenste begraven of op z'n minst vergeten - alles wat hem onzeker maakt en waardoor hij zich afvraagt of er voor hem ooit nog een toekomst is.

TELEMACHOS Is er voor jou nog een toekomst?

ODYSSEUS Ik ben hier, ik ben bij jou. Ik heb gevonden waarnaar ik al die jaren heb terugverlangd.

TELEMACHOS Anderen is dat ook gelukt, en veel eerder dan het jou is gelukt.

ODYSSEUS Maar zij zijn niet werkelijk teruggekomen. Ze hebben de oorlog nog in zich. De oorlog gaat in hen tekeer, en dat terwijl ze de verloren vrede en hun achtergebleven geliefden terug hoopten te vinden. Een kleine tegenvaller, een enkel verkeerd woord, een loos gebaar - dat kan genoeg zijn om hen weer tot moordenaars te maken, tot dat wat de oorlog van hen gemaakt heeft. Misdadigers, moordenaars...

Tot slot een fragment (*Zevende scène*) waarin Odysseus en Penelope met elkaar praten over de jarenlange afwezigheid en de terugkeer van Odysseus. Het gesprek verloopt anders dan Odysseus zich had voorgesteld. In zijn hoofd maken de Koorleden het hem nog eens extra lastig.

PENELOPE Ach, Odysseus, mijn woordkunstige, woordrijke, woordverliefde Odysseus, zelfs op de puinhopen van Troje zul jij nog wel bloemrijk gesproken hebben.

ODYSSEUS En jij? Penelope, liefste? Ben jij nog altijd de dappere, liefdevolle vrouw, van wie ik gedroomd heb en om wie ik gehuild heb?

PENELOPE Kijk naar me. Ik ben oud geworden. Oud zonder jou. Jij hebt me in m'n eentje oud laten worden en vanuit de verte heb je verlangd naar de jonge vrouw die ik was. Heb je iets anders van de werkelijkheid gezien dan wat je zien wilde? Was ik ooit iets anders voor je dan een droom? Wie droomt, slaapt. Jij hebt ons leven verslapen.

ODYSSEUS Verslapen! Verslapen, zeg je?

KOORLEIDER Verslapen, ja, verslapen heeft ze gezegd. Je bent niet doof, toch? Of heeft het artillerievuur je gehoorgangen beschadigd?

TWEEDE KOORLID Verslapen, ja...

EERSTE KOORLID ... verslapen heeft ze gezegd.

ODYSSEUS *tot het Koor* Als het kon, zou ik jullie het liefst nog een keer doodmaken.

TWEEDE KOORLID Nog een keer? Nog een keer sneuvelen? Wij? Hoho!

EERSTE KOORLID Gaan we op die toer? Heehee!

KOORLEIDER *terwijl hij aanstalten maakt om te vertrekken* Luister, hardhorende held: er zijn oorlogen waaruit zelfs de allerdappersten zich maar beter terug kunnen trekken.

EERSTE KOORLID Gegroet, vader des vaderlands.

TWEEDE KOORLID Stedenverwoester, thuiskomer. Gegroet! *het Koor vertrekt*

PENELOPE Je praat alsof je tegen spoken praat. Wie wil je doodmaken? Ben je nog niet klaar met doodmaken? Herken je mij eigenlijk wel? Weet jij wie ik ben?

ODYSSEUS Jij bent mijn vrouw.

PENELOPE Ik was je vrouw.

ODYSSEUS Ik ben niet dood.

PENELOPE Maar de man van wie ik hield is in de oorlog gebleven. En de vrouw die hij verlaten heeft, is in de rouw, als een weduwe.

ODYSSEUS barst opnieuw in woede uit, gooit dingen stuk Maar ik ben hier, ik ben hier, ik ben hier. En ik leef. Ik sta voor je, ik ben teruggekomen. Ik ben niet omgekomen, ik ben terug!

OPDRACHT 2

Door de samenvatting en de fragmenten leer je de personages uit *Odysseus, Misdadiger* oppervlakkig kennen. Probeer een korte beschrijving te geven van de karaktereigenschap(en) van de personages Odysseus, Telemachos en Penelope en schrijf op met welk probleem of met welke problemen ze volgens jou te maken hebben.

Nadat je de voorstelling gezien hebt, kun je je beeld natuurlijk bijstellen. Door de opvoering krijg je immers een veel completer beeld van de personages, en tegelijkertijd het beeld dat de acteurs zichzelf daarvan hebben gevormd.

Odysseus: welke karaktereigenschap(en)? Welk probleem / welke problemen?

Telemachos: welke karaktereigenschap(en)? Welk probleem / welke problemen?

Penelope: welke karaktereigenschap(en)? Welk probleem / welke problemen?

3.5 De voorstelling: vorm

Een aantal jaren geleden stuitte Al Dente-regisseur Jos Nijhof in een boekwinkel in Wenen bij toeval op de tekst van *Odysseus, Verbrecher*. Hij las het stuk en besloot er een vertaling van te maken voor Toneelgroep Al Dente. Na het vertaalwerk bewerkte hij de tekst voor tien Al Dente-acteurs.

Vier acteurs spelen een zogenaamde dubbelrol: ze komen als twee verschillende personages voor in het stuk. De teksten van het 'Chor der Krüppel und Gefallenen' verdeelde hij over drie acteurs, elk met een eigen deel van de koor-teksten. Twee figuranten ('Zwei Knechte') schrapte hij uit de lijst van personages.

Omdat Al Dente een groot vertrouwen heeft in de kracht van de verbeelding, blijft het decor eenvoudig. Er zijn geen ingewikkelde decorwisselingen van strand naar herderskamp naar paleiszaal enzovoort, maar alles gebeurt met een minimum aan middelen: de fantasie van de toeschouwer doet de rest. Voor de kostumering geldt hetzelfde: geen enorme uitdossingen, geen verkleedpartijen, maar effectiviteit en soberheid.

Voor Al Dente is verder van belang, dat alle spelers volop bij de voorstelling betrokken blijven. Los van hun eigen personage dragen ze bijvoorbeeld stuk voor stuk bij aan het markeren van de scènewisselingen: de overgangen in plaats en tijd, de momenten waarop de tekst even niet van belang is, maar een nieuwe fase in de voorstelling wordt voorbereid. De muzikale omlijsting komt daarbij tot stand via strakke ritmes en een speciaal ontworpen, sober geluidsdecor.

3.6 De voorstelling: inhoud

Al Dente wil met de opvoeringen van *Odysseus, Misdadiger* bijdragen aan de maatschappelijke discussie over zin en onzin van oorlog. De toeschouwers zullen zichzelf hopelijk vragen gaan stellen over de betekenis van oorlog, over de enorme gevolgen ervan - zowel voor de overwonnenen als voor de overwinnaars - en uiteindelijk over de vernietigende invloed van oorlog op de hele samenleving.

Actueel en betekenisvol: dat is het 'thuiskomst-drama' *Odysseus, Misdadiger*, waarin het klassieke verhaal wordt gekoppeld aan het moderne theater zoals Al Dente dat graag wil brengen.

In de bewerking en de regie van Jos Nijhof is *Odysseus, Misdadiger* een soms venijnige, soms ontroerende, maar altijd knisperende en eigentijdse variant op de terugkeer van de soldaat Odysseus naar Ithaka.

4. ODYSSEUS, MISDADIGER: VOORBEREIDING

Toneelgroep Al Dente

1. Leg uit wat jij je voorstelt bij de volgende zin:

Kenmerkend voor Al Dente is de directe, confronterende manier van acteren, waarbij de acteurs zich niet verstoppen achter hun personage, en waarbij het proces - theater maken - zichtbaar blijft in het product - de voorstelling.

2. Leg uit wat volgens jou de regisseur bedoelt met zijn motto 'Probeer het niet te zijn, probeer het te spelen'. Denk, om je gedachten te bepalen, aan het 'omgekeerde' motto dat een regisseur zou kunnen hebben: 'Probeer het niet te spelen, probeer het te zijn'.
3. Bekijk de poster / de flyer van *Odysseus, Misdadiger*. Wat zie je? Welke elementen van de poster kun je na deze lesbief al begrijpen, welke (nog) niet?

Theater / Achtergronden

4. Bij het lezen van deze lesbief krijg je vast al een bepaald beeld van de voorstelling. Hoe zal het eruit zien? Wat zal er allemaal gebeuren? Schrijf op wat jouw ideeën en verwachtingen zijn en vergelijk die met die van een klasgenoot.
5. De ondertitel van *Odysseus, Misdadiger* luidt: *Een thuiskomst-drama* (in het Duits: *Schauspiel einer Heimkehr*). Ga na wat de schrijver met deze ondertitel bedoeld kan hebben.

Odysseus, Misdadiger

6. Over Christoph Ransmayr wordt gezegd:

Kenmerkend voor het werk van Ransmayr is de verbinding van historische feiten met fictie. Op een zeer speciale manier legt hij een verband tussen gebeurtenissen uit het verleden en de situatie in het heden.

Als voorbeeld wordt daarbij zijn roman *De laatste wereld* gegeven, maar je kunt dit citaat natuurlijk ook toepassen op *Odysseus, Misdadiger*. Leg dat uit.

7. Iets verderop lees je over *De laatste wereld*:

Geen gemakkelijk boek, en voor wie het wil lezen is een zekere bekendheid met de klassieke mythologie een vereiste.

Als je 'boek' vervangt door 'toneelstuk' en 'lezen' door bekijken, dan kun je ook dit citaat toepassen op *Odysseus, Misdadiger*. Welke kennis over de klassieke mythologie moet je volgens jou hebben om *Odysseus, Misdadiger* goed te kunnen volgen?

8. Over de vorm van de voorstelling lees je:

Omdat Al Dente een groot vertrouwen heeft in de kracht van de verbeelding, blijft het decor eenvoudig. Er zijn geen ingewikkelde decorwisselingen van strand naar herderskamp naar paleiszaal enzovoort, maar alles gebeurt met een minimum aan middelen: de fantasie van de toeschouwer doet de rest.

- a. Wat zou volgens jou een nadeel en wat zou een voordeel kunnen zijn van een eenvoudig decor?
 - b. Waarom wordt een eenvoudig decor in verband gebracht met 'de kracht van de verbeelding'?
9. Over de inhoud van de voorstelling lees je:

Actueel en betekenisvol: dat is het 'thuiskomst-drama' Odysseus, Misdadiger, waarin het klassieke verhaal wordt gekoppeld aan het moderne theater zoals Al Dente dat graag wil brengen.

- a. Waarin zit volgens jou het 'actuele' van deze voorstelling?
 - b. Welk ander woord voor 'actueel' kom je verderop in dit stukje nog tegen?
 - c. Waarin zit volgens jou het 'betekenisvolle' van deze voorstelling?
10. Zie voor YouTube-informatie over eerdere voorstellingen, in Duistland en Oostenrijk, de volgende links:

- De eerste voorstelling in Dortmund (2010): <https://www.youtube.com/watch?v=Lhq3gJsMpVWw>
- De voorstelling van een school in het Oostenrijkse Gmunden (2011): <https://www.youtube.com/watch?v=zMNAHMB9N-s>
- De voorstelling van een groep gedetineerden, samen met andere acteurs in Berlijn (2015): <https://www.youtube.com/watch?v=XoRq3BWNSxs>

Wat valt je op in de filmpjes? Welke verschillen en welke overeenkomsten verwacht je te zien in de voorstelling van Al Dente?

5. ODYSSEUS, MISDADIGER: VERWERKING

Recensie schrijven

Over de voorstelling *Odysseus, Misdadiger* van Al Dente ga je een recensie schrijven. Een recensie is een kritische beschouwing over een kunstuiting (concert, tentoonstelling, boek), in dit geval dus een theatervoorstelling.

Belangrijk is, dat je jezelf zowel tijdens het kijken als na afloop een mening vormt over de voorstelling: 'Wat vind ik er nou eigenlijk van?'

De volgende aspecten komen in een theaterrecensie vrijwel altijd aan bod:

1. De *feiten* (titel van de voorstelling, naam van de schrijver, naam van de groep, naam van de regisseur, namen van enkele speler(s), datum waarop de voorstelling is bijgewoond, plaats waar de voorstelling is bijgewoond)
2. De *inhoud* (waar de voorstelling in grote lijnen over gaat)
3. Het *thema* (waar het in de voorstelling om gaat)
4. De *regie* (hoe de regisseur is omgegaan met de tekst, welke keuzes hij heeft gemaakt)
5. De *vorm* of de *enscenering* (decor, kleding, belichting, technische middelen, muziek)
6. Het *spel* van de individuele acteurs (levendigheid, mimiek, spelplezier, geloofwaardigheid)
7. Een *algemeen eindoordeel* over de voorstelling

De mening die je hebt over alle onderdelen van de voorstelling probeer je natuurlijk zoveel mogelijk te onderbouwen.

Met andere woorden: door middel van *argumenten* geef je aan waarom je bepaalde dingen goed, minder goed of zelfs slecht vindt.

Ga er vanuit dat je recensie geplaatst wordt in een jongerentijdschrift; je *doelgroep* wordt dus gevormd door mensen van ongeveer jouw leeftijd.

De opbouw van je recensie is aldus:

Titel ('Kop')

1. *Eerste alinea*: inleiding
Hierin: de feiten (1) en de inhoud (2)
2. *Tweede alinea*: beoordeling
Hierin: je mening over thema (3) en regie (4)
3. *Derde alinea*: beoordeling
Hierin: je mening over enscenering (5) en spel (6)
4. *Vierde alinea*: beoordeling
Hierin: je eindoordeel (7)

Je recensie wordt beoordeeld op basis van de volgende criteria:

1. Heldere alinea-indeling (binnen de alinea regels volmaken; tussen de alinea's en na de titel een regel overslaan)
2. Inhoud (alle aspecten worden afdoende besproken)
3. Kwaliteit van de argumentatie
4. Correcte spelling
5. Rekening gehouden met de doelgroep

.....
Speellocatie: voormalig Natuurhistorisch Museum Leiden

Al Dente-acteur Jasper Groos (*Odysseus*)

